

МЕДАЛЬЙОН ІЗ ЗОБРАЖЕННЯМ ЧУДОТВОРНОГО ОБРАЗУ
РОЗП'ЯТОГО ІСУСА МИЛЯТИНСЬКОГОВіра ГУПАЛО¹, Остап ЛАЗУРКО²¹Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України,
вул. Винниченка, 24, 79008, м. Львів, Україна, e-mail: gupaloarcho@ukr.net²НДЦ “Рятівна археологічна служба”,
вул. Винниченка, 24, 79008, м. Львів, Україна, e-mail: lazurko78@ukr.net

В ході археологічних досліджень, проведених 2009 р. у м. Львові, виявлено медальйон з зображенням розп'яття та образом Ченстоховської Матері Божої. Він округлої форми з вушком, відлитої у ливарній формі з нейзильберу. На аверсі представлено образ Розп'ятого Ісуса. На реверсі зображено Богородицю з Дитятком Ісусом. Простежено виразну різницю не лише у способах зображення фігур, але й у характері написів. Іконографія аверсу медальйона пов'язана з чудотворним образом Розп'ятого Ісуса, який знаходився у Милятині в Галичині. Ікона потрапила в Галичину з Риму на початку XVIII ст. Випуск схожих деволюцій традиційно приурочували до певних дат та подій. На сьогодні відомо одинадцять медальйонів із зображенням Милятинського Розп'яття. Виявлений медальйон належав до найпоширеніших зразків. Він датований XIX ст., а радше – його другою половиною.

Ключові слова: медальйон, розп'яття, Ісус, Богородиця, іконографія, Милятин.

Під час проведення археологічних досліджень 2009 р. на вул. Федорова, 22–28 у м. Львові було знайдено медальйон з зображенням розп'яття та образом Ченстоховської Божої Матері. Сама знахідка була виявлена при зачистці коронки муру на parcelі будинку № 26. Мур знаходився в тильній частині parcelі при межовому мурі з вул. Сербською. Він був

Рис. 1. Медальйон. Аверс. Чудотворний образ Розп'яття Ісуса з Милятина. II пол. XIX ст.
Fig. 1. Medallion. Averse. The miraculous image of Christ's crucifixion from Myliatyn. II half of XIX century

Рис. 2. Медальйон. Реверс. Чудотворний образ Ченстоховської Богородиці. II пол. XIX ст.
Fig. 2. Medallion. Reverse. The miraculous image of Our Lady of Czestochowa. II half of XIX century

викладений з колотих уламків вапняку на сипкому жовто-зеленому вапняно піщовому розчині. Характер розчину та кладки дозволяє продатувати досліджуваний мур австрійським періодом.

Медальйон округлої форми діаметром 28 мм з цільнолитим вушком округлої форми, у яке пронизано округле дротяне кільце. Виріб виконано із нейзильберу (від нім. *Neusilber* – “нове срібло”) – дешевого сплаву міді з 5–35 % нікелю та 13–45 % цинку; відлито у ливарній формі. Збереженість задовільна; поверхня окислена і вкрита темно-коричневою патиною; в окремих місцях простежено малі каверни, а також більші плямки окислу зеленавого кольору.

Рис. 3. Чудотворний образ Розп'ятого Ісуса Миятинського. 1920-ті рр.

Fig. 3. The miraculous image of crucified Christ from Myliatyn. 1920s

На аверсі представлено образ Розп'ятого Ісуса (рис. 1). Центральну частину поля займає масивний хрест з раменами у вигляді прямокутників. Горизонтальне рамено розміщене у такий спосіб, що верхня ділянка вертикального рамена виступає над ним настільки, аби там умістилася невеличка таблиця з написом. Поверхню хреста вкрита дрібними рельєфними крапочками, які, не передаючи структури деревини, створюють тло, на якому більш випукло презентується фігура Ісуса. Нижній кінець вертикального рамена хреста опирається на могильний пагорб, поверхня якого вкрита трьома пасмами із рельєфних, укладених ялинкою відрізків. По зовнішньому контуру пагорба нанесено такі ж рельєфні короткі відрізки, що передають трав'яний покрив могильного підвищення. Праворуч у підніжжі хреста виділяються три більші стеблини, розташовані віялоподібно.

Фігуру Ісуса передано досить схематично. Руки і ноги сформовано опуклими площинами, лише неглибока борозна в районі обох плечей символічно окреслює напружені м'язи рук. На розкритих долонях чітко зображено крупні рельєфні голівки цвяхів; непропорційно малі ступні накладаються одна на одну, але цвях, яким вони прибиті до хреста, не зображено. Найбільший акцент зроблено на торсі фігури.

Заглибленими борознами передано м'язи живота та грудної клітки. Сформований трикутником перизоній зав'язано округлим вузлом на правому боці. Поперечні клиноподібні борозни імітують ритм складок тканини на стегнах, а довга вертикальна борозна розділяє звисаючий край перизонію на дві грубі фалди. Голова Ісуса легко нахилена до правого плеча. Риси обличчя передано вкрай схематично: рельєфними крапками – очі, короткими відрізками – брови, ніс, уста. Голову Ісуса вінчає терновий вінець, з під якого опадає пряме волосся, що на плечах уклалося крупним локоном. Голову оточує округлий німб, сформований рельєфним валиком. Над головою крупними валиками передано контури таблиці, нижній край якої загорнутий сувоєм. Усе поле таблиці займають крупні рельєфні літери “INRI”. Між раменами хреста виступає пасмо променів у вигляді коротших та довших рельєфних відрізків. Різна величина променів покликана передати потужність сяйва, інтенсивність випромінювання якого зростає від нижньої лінії горизонтального рамена хреста до його підніжжя. Обабіч Розп'яття по краю медальйона напис: *“Jezu Milatyński zmiłuj sie nad nami”*.

На реверсі зображено Богородицю з Дитятком Ісусом (рис. 2). Фігури передано схематично. Однак за стилем виконання це зображення значно відрізняється від представленої на аверсі фігури Розп'ятого Христа. Більш витонченими лініями передано ритм драпіровки мафорія Богородиці, ретельно відображено деталі одягу та вміло скомпоновано пози фігур.

Рис. 4. Костел Воздвиження Чесного Хреста на панорамі Нового Милятина. Худ. А. Лянге. Літографія П. Піллера. 1840 р.
Fig. 4. Catholic church of the Exaltation of the Holly Cross on the panoramic view of Novyi Myliatyn. Artist – A. Ljange. Lithography of P. Piller. 1840

Привертає увагу характер німбу, який зображено у вигляді кола, внутрішнє поле якого займають промені, укладені зубчиками. Ореоли Богородиці і Дитятка Ісуса оточує ще й німб із 13 зірок. Такими ж зірочками всіяно шати Марії. Довкола постатей по краю медальйона – напис: “*SANCTA MARIA CZESTOCHOWSKIEY*”.

Порівняльний аналіз аверсу і реверсу медальйона виказує виразну різницю не лише у способах зображення фігур, але й у характері написів. На аверсі його виконано прописом, а на реверсі маюскулум з шерифами. Це вказує, що при формуванні сюжетної композиції розглядуваного медальйона використано дві різні моделі для виготовлення його матриці. При цьому реверсне зображення досконаліше й, очевидно, універсальніше, слугувало свого роду стандартом, який використовували для інших медальйонів, що продукувалися меншими партіями. Аналогії з латинськими написами вказують, що таким прототипом для моделі міг слугувати взірць медальйону, виготовлений у римських майстернях.

Цікавим є також правопис окремих слів напису. На аверсі представлено фразу польською мовою. Проте відсутня передача характерних літер: “*r*” у слові “*zmilyj*” та “*ę*” у слові “*się*”. Прикметним є й зображення м’якої літери “*n*”, яку замість “*n*” представлено як “*ñ*”. Розбіжність із польським правописом, можливо, вказує на не місцеве походження художника, який виконав ескіз напису.

Іконографія аверсу медальйона пов’язана з чудотворним образом Розп’ятого Ісуса (рис. 3), який знаходився у Милятині в Галичині (сьогодні с. Новий Милятин Кам’яно-Бузького р-ну Львівської обл.) [Rewoliński, 1985, cz. II, s. 6–7]. Ікону приблизно 1700 р. привіз із Риму о. Йозеф Мочарський, очільник Руської провінції домініканського ордену. Як весільний подарунок отець провінціал вручив образ Іоанні Кжечовській (його родичці), яка одружилася з Поплавським, полковником коронного війська. Цією іконою започатковано родинну традицію, згідно з якою образ передавався у спадок по жіночій лінії у час заручин. У такий спосіб ікону успадкувала спочатку донька Іоанни Кжечовської-Поплавської – Людвіка, одружена з Вацлавом Кухарським, мечником серадзьким, а згодом й її внучка – Магдалена, яка вийшла заміж за Антонія Собещанського, чесника летичівського, власника маєтку у Новому Ставі (що знаходиться в 20 км від Кам’янки-Бузької). Образ помістили у придворній каплиці.

Рис. 5. Костел Воздвиження Чесного Хреста. Фото 1920-х років.

Fig. 5. Catholic church of the Exaltation of the Holy Cross. Photo from 1920s

Після оздоровлення у 1745 р. їхнього старшого сина Яна Непомука, Собещанські оздобили образ срібною короною та серцем і відкрили каплицю для загального доступу. Відтоді ікона прославилася іншими чудесними проявами. 10 липня 1747 р. спеціальна комісія на чолі з львівським архієпископом Миколаєм Вижицьким визнала образ чудотворним, що згодом підтвердила й комісія 15 січня 1755 р. З огляду на значимість образу Собещанські 14 серпня 1747 р. передали реліквію до монастирського костелу оо. Кармелітів у Новому Милятині. Після скасування чернечої обителі, 12 червня 1791 р. святиню перенесли до новозбудованого мурованого костелу, присвяченого Воздвиженню Чесного Хреста (рис. 4–5), де її поміщено у Великому вівтарі. З того часу костел набув слави як відоме місце відпустів, до якого прямували численні побожні паломництва [Chojnacki, 1989].

Повертаючись до медальйону з зображенням Милятинського Розп'яття, належить зазначити, що випуск девоціоналій, пов'язаних з санктуаріями, традиційно приурочували до певних дат та подій. Першим, як правило, був медалік, присвячений коронації образу. Згодом продукували серії з нагоди річниць, відпустів і т.п. На сьогодні відомо одинадцять медальйонів із зображенням Милятинського Розп'яття.

Серед них відомо два унікальні і найдавніші зразки, вибиті у Римі. Один з них є підстави пов'язувати з наданням образу статусу чудотворного і датувати 1755 р.; інший – виготовлено з okazji коронування образу Бердичівської Богородиці (коронована 1756 р.) [Rewoliński, 1985, Tab. I, 13; XVII, 925]. До рідкісних віднесено також два медальйони, які пов'язані із річницями коронації Богородиці Сокальської (коронована 1724 р.) та Кохавінської Богородиці, що на Жидачівщині (коронована 1755 р.) [Rewoliński, 1985, tab. X, 514; XIV, 699]. Поширенішими були зразки з зображенням коронованої Годовицької Богородиці (коронована у 1758 р.) поблизу Щирця [Rewoliński, 1985, tab. IX, 477–478]. Значно пізнішу дату має медальйон, вибитий на честь коронації Пацлавської Богородиці, що під Перемишлем (коронована 1882 р.) [Rewoliński, 1985, tab. X, 486].

Що найдавніше 1791 р. є підстави датувати овальний медальйон (діаметром 18 мм), де на реверсі зображено мурований Милятинський костел Воздвиження Чесного хреста [Rewoliński, 1985, tab. XVII, 926]. Припускаємо, що медальйон вибито на честь перенесення реліквії до храму, або ж пізніше – на річницю цієї події. Зображення Милятинського Розп'яття присутне ще на натільному хрестіку, виготовленому у 1869 р. [Rewoliński, 1985, tab. XVII, 930].

Розглянутий вище медальйон, знайдений у Львові, належав до найбільш поширених зразків, які репрезентували масову девоційну продукцію, що поширювалась у середовищі прочан. Окрім львівського екземпляра, відомо ще два тотожні медальйони. Час і місце їхнього виготовлення наразі встановити неможливо. Можемо лише загалом датувати їх XIX ст., а радше – його другою половиною. Привертає увагу при цьому та обставина, що ідентичне Милятинському Розп'яттю зображення присутне на низці медальйонів, але на відміну супроводжується іншим написом: *“ŚWIĘTY BOŻE ZMIŁUJ SIĘ NAD NAMI”*, *“Jezu Kalwaryski zmiłuj się nad nami”* [Rewoliński, 1985, tab. VI, 204; X, 494–495]. Це виразно засвідчує існування первісної моделі композиції аверсу медальйону, варіанти якої доповнювали лише написом, подібним за змістом, але диференційованим залежно від географії санктуаріїв. Усе це свідчить на користь масового характеру дешевої продукції, орієнтованої на широкий споживацький

ринок. Переважна більшість медальйонів із подібним зображенням Розп'яття пов'язана з відпустами. Очевидно, приблизно 150 років тому назад, під час відвідин і поклоніння реліквії у Милятині мешканцем Львова й був придбаний розглянутий нами медальйон.

ЛІТЕРАТУРА

Chojnacki H. (1989). Sanktuarium pana Jesusa Milatyńskiego i matki boskiej Lourdskiej. – Kraków. – 32 s.

Rewoliński T. (1985). Medale religijne odnoszące się do Kościoła katolickiego we wszystkich krajach dawnej Polski. – Kraków. – 126 s.

REFERENCES

Chojnacki, H. (1989). Sanktuarium pana Jesusa Milatyńskiego i matki boskiej Lourdskiej. Kraków, 32 pp. (in Polish).

Rewoliński, T. (1985). Medale religijne odnoszące się do Kościoła katolickiego we wszystkich krajach dawnej Polski. Kraków, 126 pp. (in Polish).

*Стаття: надійшла до редакції 28.10.2016
прийнята до друку 10.11.2016*

MEDALLION WITH THE REVERED IMAGE OF JESUS CRUCIFIED OF MYLIATYN

¹*Vira HUPALO*, ²*Ostap LAZURKO*

¹*Ivan Krypiakievych Institute of Ukrainian Studies of NAS of Ukraine,
Vynnychenka Str., 24, 79008, Lviv, Ukraine, e-mail: gupaloarcho@ukr.net*

²*Scientific research centre "Rescue archaeological service" of the Institute of Archaeology,
of NAS of Ukraine, Vynnychenka Str., 24, 79008, Lviv, Ukraine,
e-mail: lazurko78@ukr.net*

During archaeological studies in 2009 a medallion was discovered in Lviv with the images of Jesus Crucifixion and of Our Lady of Częstochowa. It has been molded of nickel silver in oval shape together with eyehole hook. Avers contains image of the Jesus Crucified whereas reverse depicts Virgin with Child. There is evident difference between both the image forms and the inscriptions. Iconography of the medallion avers is deriving from the revered image of Jesus Crucified which was found in village Myliatyn in Galicia. This icon arrived in Galicia from Rome in early 18th century. Similar "devotions" were issued traditionally on the occasions of certain anniversaries and events. Nowadays eleven medallions are known with the image of Jesus Crucified of Myliatyn. The newly discovered one belongs to most common samples. It is dated by the first half of 19th century.

Key words: medallion, Crucifixion, Jesus, Virgin, iconography, Myliatyn.